

Φρανκ Σνόουντεν Πώς οι πανδημίες άλλαξαν τον κόσμο, έως τον κορωνοϊό

Media: ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ **Page:** 1,81,83 **Published at:** 29-08-2021
Author: **Surface:** 2079.59 cm² **Circulation:** 55380
Subjects:

Φρανκ Σνόουντεν
Πώς οι πανδημίες
άλλαξαν τον κόσμο,
από την πανώλη
έως τον κορωνοϊό

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗΣ,
ΒΙΒΛΙΑ ΣΕΛΙΔΑ 3

Dr Schnabel von Rom

«Ο δόκτωρ Σνάμπελ ["δόκτωρ Ράμφορ"], γιατρός της πανώλης στη Ρώμη του 17ου αιώνα». Χαλκογραφία του Τίτουλ Φίρστ, γύρω στο 1656

Vos Creditis, als eine fabel.
quod scribitur vom Doctor schmabel,
der fugit die Contagion
et auctert seinen Lohn darvon.
Cadavera sucht er zu fristen
gleich wie der Corvus auf die
Ah Credite, wihet nicht dort hin,
dann ROMA regnat die Pestin.

Quis non deberet sehr erschrec
für seiner Virgul oder stecken,
qua loquitur, als war er stumm
und deutet sein Consilium.
Wie mancher Credit ohne zweiffel
ihn tentir ein schwartzkaleufft
Marsupium heist seine Höll,
und aurum die geholte seel.

Πώς οι πανδημίες αλλάζουν τον κόσμο

Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Γέιλ Φρανκ Σνόουντεν μελετά στο βιβλίο «Επιδημίες και κοινωνία» τα μεγάλα κύματα των λοιμωδών νόσων από την εποχή της πανώλης μέχρι σήμερα ως συνολικά φαινόμενα με βαθιές κοινωνικές και πολιτισμικές επιδράσεις

σ. 3

1. Columbia ad usum delineavit.

Paulus Fürst. Excudit.

Ιστορία

Vues du Cours de Marseilles
Peinture de temps de la peste en 1720

«Η Μασσαλία κατά την πανώλη του 1720». Χαρακτικό του 18ου αιώνα

FRANK M. SNOWDEN
Επιδημίες και κοινωνία. Από τον Μούρο Θάνατο μέχρι σήμερα
Μετάφραση Τίνα Σπερελάκη, πρόλογος Κυριάκος Πιερρακάκης, Εκδόσεις Πατάκη, 2021, σελ. 704, τιμή 32 ευρώ

Ανθρωποι και πανδημίες

Ο ιστορικός του Γέιλ Φρανκ Σνόουντεν πραγματεύεται την καταλυτική επίδραση των επιδημιών στην κοινωνία σε μια εύληπτη και απολαυστική αναγνωστικά μελέτη

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Τον Δεκέμβριο του 2003 ο γιατρός Πολ Κόλφορντ, μέλος του νοσοκομείου Σκάρμπορο στο Τορόντο, το οποίο είχε βρεθεί στην πρώτη γραμμή αντιμετώπισης της επιδημίας του SARS, έγραφε στην επιστημονική επιθεώρηση «Lancet»: «Χωρίς ουσιαστικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο διαχειριζόμαστε την παροχή φροντίδας υγείας τόσο τοπικά όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, διακινδυνεύουμε την κατά τα άλλα αποτρέψιμη εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων είτε από αυτόν τον ιό είτε από τον επόμενο». Καθώς διανύουμε ήδη τον δεύτερο χρόνο της πανδημίας της COVID, η οποία αριθμεί παγκοσμίως 212.544.576 κρούσματα και 4.441.429 θύματα σύμφωνα με τα διαθέσιμα κατά τη συγγραφή του κειμένου στοιχεία του Πανεπιστημίου Τζονς Χόπκινς, μπαίνει κανείς στον πειρασμό να χαρακτηρίσει την παραπάνω επισήμανση προφητική. Ωστόσο, ειδοποιό χαρακτηριστικό της επιστήμης είναι ότι βρόσκειται πέρα από τις προφητείες και τη «στενή γνώση» – η πρόγνωση του Κόλφορντ προήλθε ως προβολή στο μέλλον των τεκμηρίων και της εμπειρίας μιας επικίνδυνης ασθένειας. Κατά μία έννοια, το παράθεμα αυτό από το σπουδαίο βιβλίο του καθηγητή του Πανεπιστημίου Γέιλ Φρανκ Σνόουντεν με τίτλο *Επιδημίες και κοινωνία* (εκδ. Πατάκη) συνοψίζει τον στόχο του: να χαρτογραφήσει το αποτύπωμα των πανδημιών στην ανθρώπινη ιστορία μέσω ενός ποταμού πληροφοριών, μαρτυριών, στατιστικών, ιατρικών μελετών, λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών αναπαραστάσεων προειδοποιώντας ταυτόχρονα για την αδήριτη ανάγκη της εγρήγορσης.

Νόσος και πολιτισμός

Ο Σνόουντεν εκκινεί από την καιρία επισήμανση ότι «τα λοιμώδη νοσήματα είναι τόσο σημαντικά για την κατανόηση της κοινωνικής εξέλιξης όσο και οι οικονομικές κρίσεις, οι πόλεμοι, οι επαναστάσεις και η δημογραφική αλλαγή». Προκειμένου να στηρίξει το επιχειρήματό του, επιλέγει μια σειρά νόσων (πα-

νώλη, ευλογιά, χολέρα, κίτρινο πυρετό, δυσεντερία, τύφο, φυματίωση, πολιομειλίτιδα, AIDS, SARS, Εμπολα) με βάση τον κοινωνικό, επιστημονικό και πολιτισμικό τους αντίκτυπο, την ανάπτυξη στρατηγικών δημόσιας υγείας, την ποικιλότητα και τη θνησιμότητά τους. Συγκροτεί την αφήγησή του χρονολογικά, αλλά πολυπηρσιακά. Την εξέταση της πανώλης και της ευλογιάς διαδέχεται η εξιστόρηση των ναπολεόντειων εκστρατειών στην Αίτη και στη Ρωσία που αναδεικνύει τη σχέση πολέμου και ασθενειών (κίτρινος πυρετός, δυσεντερία, τύφος), ακολουθεί η πραγμάτευση της υγειονομικής μεταρρύθμισης του 19ου αιώνα, έπεται η ανάδυση της μικροβιακής θεωρίας. Παράλληλα, σημειώνει τα στάδια της επιστημονικής εξέλιξης, από τη χημιοπαθολογία του *Ιπποκράτη* και του *Γάλινη* στη νοσοκομειακή ιατρική του 18ου και την εργαστηριακή ιατρική του 19ου αιώνα. Ως δείκτη των ευαισθησιών της κάθε περιόδου παραθέτει τη λογοτεχνική διαχείριση της ασθένειας: *Κις* και *Σέλιε* αποτυπώνουν τη ρομαντική πρόσληψη της φυματίωσης, ο *Κάρλολος Ντίκενς* καταγράφει το ζοφερό αστικό περιβάλλον της εκβιομηχάνισης συνηγορώντας θερμά υπέρ των μέτρων δημόσιας υγείας. Εχοντας διασχίσει με αυτόν τον τρόπο επτά αιώνες ανθρώπινης ιστορίας, ο Σνόουντεν τονίζει εμφαντικά ένα σημείο του οποίου η αίσθηση είχε απονήσει μεταξύ του παγκόσμιου κοινού πριν από την έλευση της COVID: η εκάστοτε πανδημία αποτελεί συνολικό κοινωνικό φαινόμενο, δεν εξαντλείται στην ασθένεια και στην ίαση, στη νόσηση και στη θεραπεία.

Τα σημαντικά επιδημικά επεισόδια επιφέρουν ένα πυκνό πλέγμα κοινωνικών και πολιτισμικών μεταβολών. Η πανώλη, για παράδειγμα, διέκοψε με τραυματικό τρόπο τις πρακτικές τούν κατά *Φίλιπ Αριέ* «εξήμερωμένου θανάτου» (τις τελετουργικές διαδικασίες με τις οποίες ο μεσαιωνικός χριστιανισμός είχε αποσυνδέσει τον θάνατο από τη βίαιη του όψη), προωθώντας ταυτόχρονα «την επαύξηση της εξουσίας και της νομοποίησης του σύγχρονου κράτους». «Κοινωνικές νόσοι» όπως η χολέρα ή η σύγχρονη

πανώλη, οι οποίες έπλητταν κατώτερα και περιθωριοποιημένα στρώματα όντας άμεσα συνδεδεμένες με την υπερογκέντρωση πληθυσμού σε ανθυγιεινές συνθήκες ύδρευσης και αποχέυσης, ώθησαν τα κράτη σε συστηματικές υγειονομικές μεταρρυθμίσεις ή αστικές αναδιατάξεις – η διαμόρφωση των ευρείων λεωφόρων του Παρισιού από τον βαρόνο *Οσμάν* τη δεκαετία του 1850 σχεδιάστηκε όχι μόνο για να λείπει ο ιδανικός για τις εξεγέρσεις των «επικίνδυνων τάξεων» δαίβαλος των παρόδων, αλλά και υπό τον φόβο της χολέρας. Στη «ρομαντική εποχή» του 19ου αιώνα η φυματίωση εντυπώθηκε στο συλλογικό φαντασιακό ως ασθένεια που όξυνε τη διάνοια και συνδέεται με υψηλότερες καλλιτεχνικές επιδόσεις, έπεται όμως από την ανακάλυψη του βακίλου της, στην «πέδη εποχή» του 20ού, ταυτίστηκε με τον σωματιοτό των θυμάτων και τον πανικό της μετάδοσης: η Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης απολαμβάνει τα βιβλία της με αέριο φορηαλδεύδη, οι τράπεζες αποστέρωναν τα χαρτονομίσματα και η ανδρική μόδα εγκατέλειψε το πρότυπο του μουστακιού και της γενειάδας που επικρατούσε επί πολλές δεκαετίες.

Διάλογος με το σήμερα

Παρά το ότι η αμερικανική έκδοση συνέπεσε με την έναρξη της πανδημίας και επιτρέπει στον συγγραφέα περιορισμένες μόνο εισαγωγικές παρατηρήσεις, το βιβλίο λειτουργεί για τον αναγνώστη κατοπτρικά ως προς το παρόν, σαν διαρκές σχόλιο για την πορεία του κορωνοϊού. Πρακτικές καραντίνες, εγκλεισμού, απομόνωσης κρουσμάτων εγκατέστησαν στο σήμερα ένα παρελθόν που θεωρούνταν πια απόηχος. Υπάρχουν όμως εντονότερες συμμετρίες διάσπαρτες στον τόμο. Η διασύνδεση κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων με τα ποσοστά θανάτου που καταγράφηκαν σε Ηνωμένες Πολιτείες και Ινδία, τα αντιμειοταξικά κινήματα, οι θεωρίες συνωμοσίας για την πρόελευση της COVID έχουν αντίστοιχα επεισόδια στις περιπτώσεις της χολέρας, της πολιομειλίτιδας, της πανώλης. Και οι ηθικές επικρίσεις της ρεπουμπλικανικής συντηρητικής ελίτ της κυβέρνησης Ρίγκαν κατά των ασθενών με AIDS αντί της άμεσης λήψης μέτρων στη δεκαετία του '80 θυμίζουν την πρόσφατη καταπορφυφή για τη δημόσια υγεία άρνηση της πανδημίας από την κυβέρνηση Μπόκσονόρου στη Βραζιλία.

Η συγγραφή μιας συνολικής ιστορίας, η οποία να ενθελεί αποτελεσματικά τα γεγονότα στα κοινωνικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα της εποχής τους, απαιτεί αυστηρή δομή, αφηγηματική δεινότητα και συνιστά δύσκολο εγχείρημα. Ο Φρανκ Σνόουντεν δίνει εδώ ένα από τα οπάνια εκείνα έργα που το επιτυγχάνουν πλήρως. Ως προς το μέλλον, ο καθηγητής του Γέιλ εξαιρεί τη σημασία της εγρήγορσης. Η πρότερη πεποίθηση για την ιατρική εκρίζωση των ασθενειών αποδείχθηκε, με την εξαίρεση της ευλογιάς, άστοχη: το 2008 ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Nature» προσδιόριζε ότι μεταξύ 1940 και 2004 είχαν καταγραφεί 335 νέες λοιμώδεις νόσοι. Όντας παραδείγματα εξελικτικής επιτάχυνσης, οι ιοί θέτουν το μέλλον των ανθρωπίνων εν αμφιβόλω. Εγκυρες επιστημονικές εκθέσεις που προειδοποιούσαν για τις δραματικές επιπτώσεις ενδεχόμενης πανδημίας κυκλοφορούσαν διεθνώς μετά τις εξάρσεις του SARS το 2003 και του Εμπολα το 2014 χωρίς να εισακουστούν σε κυβερνητικό επίπεδο στη Δύση. Τότε και πολύ περισσότερο τώρα το ζητούμενο είναι οι ορθές οικονομικές αποφάσεις και η πολιτική δέσμευση για λειτουργικά συστήματα δημόσιας υγείας παγκοσμίως. Οι επιδημικές νόσοι, παρατηρεί ο συγγραφέας, διαδίδονται πλέον στα όρια μεταξύ περιβαλλοντικής υποβάθμισης, υπερπληθυσμού και φτώχειας. Όπως δείχνει με τραγικό τρόπο ο κορωνοϊός και επηγοραματικά τονίζει στην καταληκτική του πρόταση ο Φρανκ Σνόουντεν, «η δημόσια υγεία είναι ο υπέρτατος νόμος – και πρέπει να υπερισχύει των νόμων της αγοράς».

Ο Φρανκ Σνόουντεν επισημαίνει ότι «τα λοιμώδη νοσήματα είναι τόσο σημαντικά για την κατανόηση της κοινωνικής εξέλιξης όσο και οι οικονομικές κρίσεις, οι πόλεμοι, οι επαναστάσεις και η δημογραφική αλλαγή»